

Dünyada ve Türkiye’de, Tarihsel Süreçte Girişimciliğin Gelişim Süreci

Sebla UZUNTEPE

Öz

İlkel insanın neolitik dönemden önce, hayatını sürdürebilmek adına; yerleşik yaşama geçmesiyle birlikte ilk kez üretici olarak, girişimcilik faaliyetlerinde bulunduğu bilinmektedir. İnsanlığın uygarlık sürecinde bir çok devrim yaşanmıştır. Bu devrimlerden en önemlisi; ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşümlere yol açan Sanayi Devrimidir. İktisadi doktrinde Girişimciliğin tanımı da ilk kez R.Cantillon tarafından bu dönemde yapılmıştır. Cantillon’dan bu yana, bir çok ekonomist ve düşünür Girişimciliği farklı yaklaşımlarla açıklamaya çalışmıştır. Bu çalışmada dünyada ve ülkemizde girişimcilik kavramının tarihsel gelişimi incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Girişimcilik, Sanayi Devrimi, İktisat Tarihinde Girişimcilik, Osmanlı Döneminde Girişimcilik

Abstract

It is known that primitive man had engaged in entrepreneurial activities as a producer. There have been many revolutions in the civilization process of humanity. The Industrial Revolution led to economic, political and social transformations. During this period the term entrepreneurship was first brought up by R.Cantillon. Different approaches have contributed to the definition since Cantillon. This study examines the historical development of the concept of entrepreneurship in the world and in our country.

Key Words: Entrepreneurship, Industrial Revolution, Entrepreneurship in Economic History, Entrepreneurship during the Ottoman period.

1. GİRİŞ

Girişimcilik kavramı, her ne kadar iktisadi doktrinde 18. yüzyılda tartışılmaya başlanmış olsa da gerçekte insanoğlu ilkçağlardan günümüze dek, hayatını devam ettirebilmek ve daha iyi şartlar altında yaşamak adına girişimcilik ruhuyla faaliyetlerde bulunmuş, tüm bu çabalar sonunda uygarlığın evrim sürecinde ilkel toplumdaki, günümüz bilgi toplumuna erişilmiştir. İçinde bulunduğumuz döneme gelindiğinde, geçmişten gelen bir çok kavramda olduğu gibi "Girişimci" kavramı da değişikliğe uğramış, ihtiyaçları tespit ederek, risk alıp, yatırım yapılmasını sağlayan geleneksel girişimci olmaktan ileri giderek; yenilikçi, yaratıcı, teknolojiden en üst seviyede yararlanarak verimliliği artıran, insan haklarına saygılı, çevreye duyarlı, ekonomik değer yaratan, hızla değişen koşullara uyum sağlayabilen, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmede en önemli paya sahip aktör haline gelmiştir.

Girişimcilik konusunda literatürde farklı yaklaşımlar, tanımlamalar ve açıklamalar mevcuttur. Tüm bu farklı bakış açılarına karşın girişimcilik; geçmişte kar amacıyla işletme kurma ile eşdeğer görülürken, 21. yüzyıl bilgi toplumunda, ekonomik büyüme ve istihdam yaratmada ekonomilerin temel taşı olarak algılanmaktadır. Literatürde girişimciliğin tek bir tanımının olmaması sebebi ile bu çalışmada mevcut tanımlar genel olarak incelenmiş, tarihsel süreçte yapılan tanımlamalarının üzerinde durulmuştur. Bu nedenle ilk bölümde dünyada Sanayi Devrimi öncesi ve sonrası, sonraki bölümde ülkemizde Cumhuriyet Dönemi öncesi ve sonrası olmak üzere, genel olarak girişimcilik kavramının gelişimi irdelenmiş, en son kısımda da günümüzde girişimciliğin önemi üzerinde durulmuştur.

2. Dünyada Girişimcilik Kavramının Gelişimi:

Tarihi süreçte girişimcilik, ilkel insanın göçebe olarak sürdürdüğü hayattan yerleşik tarıma geçmesinde, sonrasında üretimin sanayileştiği sanayi toplumu ve bilişim devriminin yaşandığı günümüz bilgi toplumuna erişmesinde hep önemli bir rol oynamış, bundan dolayı ülkelerin sosyo-ekonomik gelişme sürecinde ve kalkınmasında itici güç olarak görülmüştür. İnsanlık tarihinde yaşanan en büyük dönüşüm İngiltere'de başlayıp, zamanla tüm dünyayı etkisi

altına alan "Sanayi Devrimi" ile birlikte gerçekleşmiştir. 1700'lü yılların sonlarına doğru geliştirilmiş buhar makinasının, dokuma tezgahlarında kullanılarak sanayide uygulanması ile başlayan Sanayi Devrimi, kendi içinde 4 döneme ayrılmaktadır: Endüstri 1.0 üretimin makineleşmesi, Endüstri 2.0 seri üretime geçilmesi, Endüstri 3.0 üretimin otomasyonu ve 2011 yılında gündeme gelen Endüstri 4.0, üretimde yüksek teknolojinin kullanılması olarak özetlenebilir. Eğilmez (2017) Girişimciliğin tarihinin insanlık kadar eski olmasına karşın, kavramsal olarak tanımlanması ve sistematik olarak incelenmesi 1. Sanayi Devrimi Dönemi'ne rastlamaktadır. Çatı (2016) Bu sebeple Girişimcilik Teorisinin gelişimini doğru algılayabilmek için konuyu, Sanayi Devrimi öncesi ve sonrası olmak üzere 2 bölümde incelemek yararlı olacaktır.

2.1. Sanayi Devrimi Öncesi Dönem:

İlkel insan önceleri yaşamını sürdürebilmek pahasına, sonrasında da bugünkü anlamda olmasa da ticaret yapmaya başlayarak, girişimcilik faaliyetlerinde bulunmaktaydı. Avcılık yapan insan, tarım ile birlikte yerleşik yaşama geçmiş; ihtiyacı olandan fazlasını üretilip, takas usulü ile satarak, ticari manada girişimcilik faaliyetlerinde bulunmuştur. Girişimciliğin ilk hali eski zamanlarda kervanlarla yapılan ticaret olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazının, paranın icadı ile ticari hayatta hız kazanılmış; Kral yolu, Baharat ve İpek Yolları'nın oluşturulması ile birlikte eski çağlarda ticaretin ve girişimciliğin boyutları genişlemiştir. Orta Çağa gelindiğinde girişimciler; feodal sistemin gereği olarak, belirlenen ve genellikle yönetim tarafından finanse edilen büyük projeleri üstlenerek, bireysel anlamda risk almamışlar, inovasyondan uzak kalmışlar, dolayısı ile bu dönemde girişimcilik çok fazla ilerleme gösterememiştir.

1500'lü yıllardan itibaren Portekizliler tarafından gerçekleştirilen Doğu ve Güney Afrika kıyılarının keşfedilmesi ve Ümit Burnu'nun geçilerek Hindistan'a ulaşılması ve bu gelişmelerin diğer Avrupa ülkelerini harekete geçirmesi sonucunda, kıtalar arası ticari girişimler ortaya çıkmıştır.

Karanlık dönem olarak da bilinen feodalizmin 16. yüzyılda çöküşü ile birlikte ticaret hayatının canlanması, kentleşmenin artması, yasal ve kurumsal durumların değişime uğraması girişimciliğin lehine gelişmeler oluşturmuştur. *"Keşifler dönemi; Avrupa'ya ticari kazançların dışında o döneme kadar eşi benzeri görülmemiş bir zenginliğin aktarıldığı 'Merkantilist Dönem' olarak adlandırılan üç yüz yıllık bir çağı yaşatmıştır."* Demirez ve Cebeci (2004)

16. yüzyılda başlayıp, 18. yüzyıla kadar hüküm süren, ülkelerin zenginliğinin dış ticaret fazlası vermesi ile mümkün olacağını savunan bir iktisat politikası olan "Merkantilizm" ile birlikte, ülkeler ithalatı azaltmaya ve ihracatı artırmaya, bu yolla ülkeye altın ve gümüş getirme çabası içine girmişler ve dış ticareti geliştirecek politikalar uygulamaya başlamışlardır. Güçlü devlet, kıymetli maden stokları ve dış ticaret dengesinin pozitif olması görüşüne dayanan merkantilist dönemde; üretim ve ihracatı teşvik eden politikalar uygulanmış, yeni pazarlar aranmış, ticari hayata büyük katkılar sağlanmıştır. Dönemin tüccar girişimcileri, her türlü malın alım-satımını yapar, ulaşabildikleri her yeri pazar niteliğinde değerlendirir, ticari faaliyetlerini üretimin fazla olduğu bölgeden, ihtiyaç duyulan bölgeye akışını sağlardı.

Özet olarak; 18. yüzyıla kadar olan süreçte Avrupa'da feodal yapı, sermayenin belirli ellerde toplanmasına ve büyümesine neden olmuş, 16. yüzyıldan itibaren Asya, Afrika ve Amerika'dan sömürülen altın ve gümüş gibi değerli madenler, bilimsel buluşların sanayiye dönüştürülebilmesi için gerekli ortamı sağlamış, coğrafi keşifler Batı dünyasında göz kamaştırıcı ekonomik gelişmelere neden olmuş ve tüm bu yaşananlar, 1760 yılında gerçekleşen Sanayi Devrimi'nin köklü geçmişini hazırlamışlardır.

2.2 Sanayi Devrimi Dönemi:

15. ve 16. yüzyıllarda başlamış olan Rönesans ve Reform hareketlerinin yaratmış olduğu düşüncede özgürlük, bilim ve teknik alanında gelişmelere ortam hazırlamış; yeni buluşların ve buhar gücüyle çalışan makinelerin üretim sürecine dahil edilmesiyle beraber, Avrupa'daki sermaye birikimi artmış; coğrafi keşiflerin ve

sömürgecilik hareketlerinin etkisi ile Avrupa daha da zenginleşmişti. Ercan ve Gökdeniz (2009) Bu süreçte oluşan devasa sermaye birikimi dinamiği ile birlikte "Endüstri Devrimi" ortaya çıktı. Çağdaş girişimcilik anlayışının temelleri, 18. yüzyılda tüm bu gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan Sanayi Devrimi ile beraber atılmış oldu. Çöğürçü (2016) Bu Devrim en yalın haliyle, tarıma ve insan gücüne dayalı ekonomik sistemden; makinelere, dolayısıyla seri üretimin olduğu ekonomik sisteme geçiş olarak ifade edilebilir. Sanayi Devrimi ile birlikte hem ekonomik, hem toplumsal açıdan yeni bir dünya kurulmuş oldu.

Şekil 1: Girişimciliğin Gelişim Süreci

Kaynak: Salih Ercan, İsmail Gökdeniz, Girişimciliğin Gelişim Süreci ve Girişimcilik Açısından Kazakistan, 2009, s.62.

Fransızcada bir şey yapmak, üstlenmek anlamına gelen "entreprendre" kelimesinden türeyen girişimcilik terimi (entrepreneur); literatürde ilk olarak Richard Cantillon tarafından kullanılmıştır. 18. yüzyıl başlarında Fransa'da yaşamış olan İrlandalı ekonomist Richard Cantillon, ekonomik teoride ilk kez "Girişimci" tanımını yapan kişidir. 1755 yılında yayınlanan, girişimcilik tarihinde dönüm noktası sayılan "Genel Olarak Ticaretin Doğası Üzerine Bir Deneme" adlı eserinde Cantillon girişimciyi; henüz belirginleşmemiş bir bedelle satmak üzere, üretimin girdilerini ve hizmetlerini satın alan ve üreten kişi olarak ifade etmiştir. Bu tanımlama ile birlikte Cantillon girişimciyi; belli bir fiyattan alım yaparak, belirsiz bir fiyattan satış yapmaya çalışan bir arbitrajcı olarak görerek; girişimciliğin risk üstlenme özelliğini öne çıkarmaktadır. Alaada E. D. (2000) Cantillon, merkantalizmden 18. yüzyılda Fransa'da başlamış olan "Fizyokrat" düşünce sistemine geçişin öncü iktisatçılarından

olmakla birlikte; merkantalizme tepki olarak doğan bu sistemin kurucu ve temsilcisi Francois Quesnay'dır. Formaini (2001) Cantillon ile benzeri girişimci tanımlamaları yapan Quesnay'a göre girişimci, belirsizlik dolayısı ile risk üstlenmekte, üretimi organize etmekte; yeni yöntemler, yeni ürünler, yeni pazarlar araştırmaktadır. Hoselitz B. F. (1962) Fizyokrat düşünce okulunun üyelerinden olan Jacques Turgot'a göre girişimci, bir kapitalisttir ve sermaye sahibidir. Özkul (2007) Bir diğer fizyokrat Nicolas Baudeau ise Cantillon ile benzer görüşlere sahip olmakla beraber, girişimcinin karını yükseltmek amacıyla yeni tekniklere, yeni düşüncülere başvuran kişi olduğuna vurgu yapmıştır. Fransa'yı hem düşünsel hem de ekonomik olarak etkilemiş olan fizyokrasi düşüncesi, dönem itibariyle tarım girişimciliğini ön plana çıkarmıştır. Er (2013) Doğanın egemenliği ve doğal düzeni savunan bu görüş, 1776 yılında Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" isimli kitabı yazması ve klasik kapitalist teorinin temellerini atması ile önemini yitirmiştir. İlk defa kapitalizm kavramını kitabında kullanarak, teori halinde inceleyen Adam Smith'e göre kapitalist; toprak, sermaye ve iş gücünden oluşan kaynakları başarılı bir şekilde bir araya getirerek, girişimi oluşturan mülkiyet sahibi yöneticidir. Ekonomi biliminin temelini atan kişi olarak bilinen Adam Smith, "*girişim için sermaye sağlayıcı olan kapitalist ile nihai karar alıcı olan girişimci arasında ayrıma gitmemiş ve girişimciyi mülkiyet sahibi yöneticiler olan kapitalistler ile özdeşleştirmiştir.*" Formaini (2001) 19. yüzyıla gelindiğinde, Klasik iktisatta girişimcilik kavramını geniş çapta ele alarak; emek, sermaye ve toprak üretim faktörlerine müteşebbisi dahil eden iktisatçı, John Baptiste Say'dir. Çöğürücü (2016) Say'a göre sermayedar ile girişimci farklı kişilerdir. Sermayedar, girişim için para temin ederek finansal riski üstlenir; ancak girişimci, üretim faktörlerini bir araya getiren kişidir. Çonkar ve İlter (2004)

Neoklasik iktisat, Klasik iktisadın sona erdiği 1870'li yıllardan itibaren iktisat bilminde baskın olmaya başlamıştır. Neo-klasik ekonomide girişimcinin üretim faktörlerini bir araya getiren, işyeri yöneticisi olduğu düşünülmüştür. Bu dönemde girişimci, yönetici olarak maaş alan ve ekonomik teoride özel bir konumu olmayan kişidir. Üstelik, 18. yüzyıldan beri üretim ve sermaye yatırımlarının otomatik süreçler olarak algılandığı ekonomi bilminde, hayal

gücünü çalıştırarak kritik kararlar ve riskler alan aktif girişimciye ihtiyaç duyulmamıştır. Tüsiad (2002-12) Neoklasik modelde, tam bilgi ve denge fiyat varsayımlarının geçerli olması, firmanın kendi kendini işletmesi düşüncesine yol açtığı için, girişimci kavramına gereken önem verilmemiştir. Klasik ve neoklasik iktisat arasında köprü kuran Alfred Marshall, bu dönemde girişimciliğe ilgi gösteren az sayıda neoklasik iktisatçıdan biridir. Er (2013) "İktisadın İlkeleri" isimli kitabında, üretim faktörlerini bir araya getirerek, organizasyonu gerçekleştiren kişi diye tanımladığı girişimci; maliyetleri minimize edecek yöntemler bulmaya çalışır, mal ve hizmet üretimi yapmak için yeni fırsatlar peşinde koşar ve tüketici tercihlerindeki değişiklikleri anlayacak öngörüye sahiptir. Marshall'a göre girişimci; hızlı hareket edebilme, hızlı çözümler üretebilme, değişen koşullara uyum sağlayabilme, istikrarlı ve güvenli olma gibi aile, eğitim ve doğuştan gelen kabiliyetlere sahip olmalıdır. Tüm bu özelliklere ilaveten girişimci ticaret bilgisi, öngörü yeteneği, fırsatları görebilme ve risk üstlenebilme gibi bazı özel yeteneklere de sahip olmalı ve işveren rolünün üstesinden gelebilmek için lider vasfına sahip olmalıdır. Arıkan (2004)

20. yüzyıl başlarında Avusturyalı ekonomist Joseph Schumpeter "*The Theory of Economic Development*" adlı kitabında girişimciyi, yeniliği sunan birey olarak tanımlayarak; Girişimcilik teorisine muhtemelen en önemli ve en bilinen katkıyı yapmıştır. Aidis (2003)

Schumpeter'e göre girişimci yenilikleri;

- a) Yeni bir malın üretimi veya bir malın kalitesini artırma
- b) Yeni bir üretim metodunun uygulanması
- c) Yeni bir pazara açılma
- d) Hammaddeler veya ara malları için bazı yeni arz kaynaklarını kullanma
- e) Bazı yeni organizasyonel endüstriler başarma

olmak üzere 5 şekilde gerçekleştirilebilir. Schumpeter (1996)

Özet olarak Girişimcilik; ilk çağlarda ticaret yapan, orta çağlarda üretimi planlayan ve risk üstlenmeyen, 17. yüzyılda risk alarak iş yapan, 18. yüzyılda sermaye sahibi olmaktan farklı görülen, 19. ve 20. Yüzyıllarda ise yoğunluklu olarak ekonomik yönden değerlendirilen bir kavramdır. Girişimcilik; Sanayi Döneminin başlamasından itibaren hızla gelişmekte olan bir faaliyet olmakla birlikte, hiç bir zaman içinde bulunduğumuz, bilgiye dayalı emeğin yoğun olduğu bu dönemde olduğu kadar, öncelikli ve önem verilen bir olgu olmamıştı. Hızla küreselleşerek küçülen dünyamızda; iletişim, haberleşme, teknoloji olanaklarının baş döndürücü şekilde ilerleme kaydetmesi, bununla beraber bürokratik engellerin azalması, devletlerin ekonomilerdeki payını küçültmesi, girişimcilerin varlığının önemini ve gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Girişimcilik, sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal ve kültürel bir olgudur. Toplumsal yapıyı ve sosyal ilişkileri dönüştürücü gücü vardır, ekonomik süreçteki rolünün yanı sıra toplumsal yapıda da değişim ve yenilik sürecinin başlatıcısı olmaktadır.

Girişimcilik, ard arda yaşanan küresel boyuttaki krizlerin olumsuz etkilerinin giderilmesi, istihdam olanaklarının genişletilmesi, piyasaların canlanması ve toplumsal refahın artırılması için çıkış yolu olarak görülmekte ve bundan dolayı önemi günden güne artmaktadır.

Tablo 1: Girişimcilik Kavramının Tarihsel Gelişimi:

Dönem	Girişimcilik Kavramının Kullanımı
Orta Çağ Dönemi	Bu dönemde girişimcilik, büyük ölçekli üretim projelerini yöneten bir aktör ya da yönetici olarak benimsenmiştir. Bu türden büyük ölçekli üretim projelerinde girişimci, herhangi bir risk almamakta, sadece tahsis edilen kaynakları kullanarak projeyi yöneten kişidir.
17. Yüzyıl	Girişimcilik kavramı ile risk arasında ilk kez bu dönemde ilişki kurulmuştur. Girişimci kâr ya da zarar etme riskini üstlenerek, devletle anlaşma imzalamak suretiyle mal ya da hizmet tedarikinde bulunan kişidir.
1725 Richard Cantillon	Girişimci, sermayeyi tedarik eden kişiden farklı olarak risk üstlenen kişidir. Girişimci belirli bir fiyattan satın alan, ancak belirsiz bir fiyattan ürünü satan, bu nedenle de riskle faaliyetlerini sürdüren kişidir.
1776 Adam Smith	Kapitalist ile girişimciyi özdeşleştirerek "maceracı, ileri görüşlü, sorumluluk sahibi, mantıklı riskler alan kişidir" tanımını yapmıştır.
1797 Beaudeau	Girişimci, risk üstlenen, planlayan, idare eden, organize eden ve sahip olan kişidir.
1803 Jean Baptiste Say	Sermaye kârından, girişimcinin kârını ayırt etmiştir.
1876 Francis Walker	Fonları tedarik edip faiz alanlarla, yönetsel becerilerinden dolayı kâr elde edenleri ayırt etmiştir.
1921 Frank H. Knight	Risk ile belirsizliği birbirinden ayırmıştır.
1934 Joseph Schumpeter	Girişimci, inovasyon yapan ve denenmemiş teknolojileri geliştiren kişidir.
1961 David McClelland	Girişimci; faal, orta düzeyde risk alan kişidir.
1964 Peter Drucker	Girişimci, fırsatları maksimize eden kişidir.
1975 Albert Shapero	Girişimci; teşebbüs eden, inisiyatif alan, bazı sosyal ve ekonomik mekanizmaları organize eden ve iflas riskini göze alan kişidir.
1980 Karl Vesper	Girişimciler; ekonomistler, psikologlar, iş adamları ve politikacılar tarafından farklı değerlendirilmektedir.
1983 Giffort Pnchot	İç girişimcilik (intrapreneurship): işletme içerisinde çalışan bireylerin girişimciliğidir.

Kaynak: Hisrich, R. D. and Peters M. P. (1985), Entrepreneurship: Starting, Developing And Managing A New Enterprise, Third Edition, Richard D. Irvin Inc., s.11.

3. Türkiye’de Girişimcilik Kavramının Gelişimi :

Türkiye’deki girişimcilik kavramının gelişimini sağlıklı olarak değerlendirebilmek için, tarihsel açıdan Cumhuriyet Öncesi Dönem ve Cumhuriyet Sonrası Dönem olmak üzere 2 bölümde incelemek yerinde olur:

3.1 Cumhuriyet Öncesi Dönem:

Girişimcilik konusunda Türk toplumu üzerinde yapılan incelemelerden, ülkenin girişimci zihniyeti eksikliğinin Osmanlı-Türk insanının içinde bulunduğu toplumsal yapı ile ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Akın (2003) Literatür araştırmalarına bakıldığında, 18. yüzyılda girişimci sınıfın önderliğinde ekonomik, siyasal, sosyal dönüşümleri gerçekleştiren; Batı dünyasına bu kadar yakın olan Osmanlı İmparatorluğu’nun, bu gelişmelere ayak uyduramaması genel olarak 4 ana grupta incelenmektedir:

1) Osmanlı imparatorluğu, gerileme dönemine kadar sahip olunan yeraltı ve yerüstü zenginlikleri içinde yaşama şansına sahip olmuş; buna bağlı olarak da halkın çok fazla çalışmasına, yeni arayışlara girmesine gerek kalmamıştır. Dolayısıyla girişimci bir anlayışın yerleşmesi ve gelişmesi çok mümkün olamamıştır. Doğru (2008)

2) Türk toplumunun girişimci yapısını şekillendiren bir diğer faktör, din faktörüdür.

İslamiyet özel mülkiyete karşı değildir; ancak genel felsefesi itibari ile zenginliğin aşırıya kaçmasına, insanın ihtiyacından fazlasına sahip olmasına, maddeye, paraya bağlılığa düşkünlüğü onaylamamaktadır. *"Bu nedenle insan, kazancından zekat verecektir, bu toplumsal dayanışmayı arttıracaktır. Buna dayanarak İslamiyet’te ekonomik anlamda insana özgürlük verilse de bu özgürlük başıboş bir özgürlük değildir."* Sayar (1998) Özellikle Protestanlık ile Kapitalizmin doğuşu arasındaki bağı vurgulayan Weberci görüş; İslam Dininin, ticaretin ve girişimciliğin gelişmesi için gerekli ortamı sağlamadığını savunmaktadır.

3) Girişimci sınıfının ortaya çıkamamasının bir diğer nedeni ise Osmanlı padişahlarının gücü, otoritesi ve bunun sarsılmaması

için servet sahibi girişimcilerin ortaya çıkmasını engelleyen, devletin ekonomiye hakim olması anlayışıdır. Doğru (2008) "*Sonuçta devlet özel mülkiyeti ve servet birikimini belli sınırlar içinde tutmaya çalışmıştır.*" Pamuk (1999)

4) Prens Sabahattin'e göre; girişimci bir sınıfın oluşamamasının temelinde, Osmanlı toplumunun bütüncü bir yapıya sahip olması ve eğitim sisteminin Osmanlı-Türk insanını bağımsız bir hayata hazırlayamaması yatmaktadır. Prens Sabahattin (1965)

Cumhuriyet öncesi Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Girişimcilik; Sanayi Devrimi ve Abdülmecid Han hükümdarlığındaki 1854 yılında ilk dış borç alınıncaya kadar, yukarıda sayılan faktörlerin etkisi ile ticaretin daha ziyade Rum, Ermeni, Yahudi gibi gayri müslim vatandaşların tekelinde olması ve Türklerin bu dönemde çiftçilik, askerlik ve devlet memurluğu görevlerini üstlenmesi sebebi ile gelişme gösterememiştir. Bu durum Avrupa ile ilişkileri iyi olan gayrimüslim tüccarların güç kazanarak, ticarete ve endüstride söz sahibi olmalarına yol açmıştır. "*Dolayısıyla, Türk toplumu yedi-sekiz nesli kapsayan çok uzun yıllar ticaretin dışında kalmış ve Türk insanında gerek sosyo-kültürel gerekse etik açılardan arzu edilen ölçüde bir ticaret altyapısı ve ticaret kültürü oluşturulamamıştır.*" Durukan (S:27)

Sanayi Devrimi öncesinde, her toplumda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da ekonomi esas olarak tarımsal faaliyetlere dayanmaktaydı. Çakmak (2009) Batı dünyasının tarımsal artığını sermaye birikimine dönüştürüp; ticari faaliyetlerini geliştirerek, uluslararası boyuta taşıdığı dönemde kar elde etmeye başlamasına karşın; Osmanlı İmparatorluğu'nun bu gelişmelerin gerisinde kalıp, ayrıca fetih gelirlerinden de gerekli kazancı sağlayamaması, hem ekonomik hem siyasi anlamda sıkıntıya neden olmuştur. "*Girişimciliği olumlu yönde etkileyen; fiyat sistemi, mülkiyet yapısı, serbest kâr, rekabet gibi ekonomik enstrümanların hiçbiri Osmanlı iktisadî yapısında, Batı'daki tarzıyla var olmamıştır.*" Çakmak (2009)

3.2. Cumhuriyet Dönemi:

"Hasta Adam" olarak nitelendirilen Osmanlı İmparatorluğu, ekonomik alanda tam bir çöküntüye uğramış ve bu enkazdan

Atatürk'ün önderliğinde siyasi bağımsızlığını kazanmış Türkiye Cumhuriyeti Devleti doğmuştur. *"Yeni kurulan Türk devleti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ekonomisi tarıma dayalı, sanayisi tamamen mahvolmuş, altyapı tesisleri yetersiz bir Anadolu devralmıştı, halkımız eğitimsiz ve fakirdi, tarım dışı sektörlere gayrimüslimler hakimdi ve Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, gayrimüslimlerin yurdu terk etmesi ticaret ve sanayi alanlarında büyük bir boşluk meydana getirmişti."* Altıparmak (1993) Atatürk'ün "Ekonomik bağımsızlık olmadan, siyasi bağımsızlık da olmaz." felsefesi ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti iktisadi hayatta hızlı atılımlar yapmaya başlamıştır. Türkiye Yöneticileri de "Milli iktisat" adı verilen Müslüman-Türk unsuru girişimciliğe teşvik edecek politikalar benimsemiştir. Cumhuriyet Türkiye'si, Osmanlı'dan zaten gelişmiş bir girişimci sınıf devralmamıştı. Devralınan girişimcilerin büyük bir kısmı da cumhuriyetin kuruluşunu takip eden 30 yıl içinde ülkeyi terk etmişti. Bir girişimci sınıf oluşturmak ve bunu geliştirmek amacıyla Cumhuriyet tarihi boyunca farklı politikalar izlemiştir. Çokgezen (2012) İlk önemli adım 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nde, özel sektör ağırlıklı ve piyasa ekonomisine yönelik bir iktisadi kalkınma modeli uygulanması ve "Türk ve Müslüman ahaliden tüccar ve is adamı insanlar oluşturma" ile ilgili kararların alınması ile atılmıştır. Müftüoğlu ve Durukan (2004) Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarında, iktisadi gelişme devlet eliyle gerçekleştirilirken özel teşebbüs de özendirilerek girişimci yaratmak için politikalar uygulanmaya çalışılmıştır. OKA Girişimcilik Raporu (S: 4) Bu dönemde ekonominin yeniden inşa edilerek, girişimciliğin desteklenmesi adına devlet doğrudan yatırım yapmak yerine, yasal ve kurumsal düzenlemelerle özel sektörü yatırım yapmaya teşvik etmiş; bununla birlikte bir çok kararlar alınmıştır. Yurt içinde sanayi kurmayı ve geliştirmeyi amaçlayan, özel girişime öncelik tanıyan ve mülkiyet haklarını koruyan bir ekonomik yapının oluşturulmasına yönelik ilk adımlar, 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nde atılmıştır. Kongre, Cumhuriyet dönemimizin ekonomi politikalarını önemli ölçüde etkilemiştir. Kongrenin sonucunda ekonomi politikamızın özel sektör egemenliğinin daha fazla olduğu, "liberal" yapıya sahip bir sistem olması kanaatine varılmıştır. Kongre kararları özel teşebbüse

dayalı, himayeci ve milliyetçi bir iktisat politikası öngörmekte ve devletin özel teşebbüsü korumasını, desteklemesini istemekteydi.

Türkiye'nin iktisadi açıdan kalkınabilmesi için sanayileşmesi gerekiyordu. *"Bu amaçla 1927 yılında, sanayi kuruluşlarının teşviki ve korunması için 1913 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu gözden geçirilerek, özel sektör girişimcilerine ve sanayi kuruluşlarına verilen teşviklerin kapsamı genişletilerek, sermaye birikimi yaratılmasına çalışılmıştır."* Özçelik ve Tuncer (S:258) Bu kanunla, sanayi alanındaki müteşebbislere büyük imkanlar sağlanmış ve sermaye birikimi yaratılmasına yardımcı olunmuştur; dolayısıyla bu kanun 15 yıl yürürlükte kalmış ve sermaye çevrelerinde memnuniyetle karşılanmıştır. Altıparmak (1993)

Ancak bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan borçların ödenme çabası ve 1929 yılında ABD'de başlayıp tüm dünyayı etkileyen "Büyük Ekonomik Bunalımı" alınan bu kararların uygulanmasında engel teşkil etmiş ve özel sektörden beklenen gelişmeler tatmin edici boyutlara varamamıştır. Bu şartlar altında özel girişimin, beklentilerin gerisinde sonuçlar vermesi ve dünyadaki buhranın Klasik ve Neoklasik yaklaşımların savunduğu düzeyi sarsması, batılı kapitalist ülkelerin genelinde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nde de Devletçilik politikalarına geçişe neden olmuştur. Bu çerçevede 1934 yılında, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya başlanmış ve hedeflere süresi dolmadan ulaşılmış, ancak ardından hazırlanan İkinci Beş Yıllık Plan, 2. Dünya Savaşının başlaması sebebi ile uygulanamamıştır.

Savaş sonrasında, 1950'lere gelindiğinde, demokrat partinin iktidarı ile liberal, özel sektöre ve Pazar ekonomisine önem veren bir yaklaşım benimsenmiş, girişimciliğe yeniden güç kazandırmaya çalışılmış, Yabancı Sermayeyi Teşvik kanunu çıkarılarak yabancı sermaye üzerindeki kısıtlar kaldırılmış ve ekonomik alanda büyümenin ivme kazandığı bir dönem olmuştur. Serbest dış ticaret rejimi benimsenerek, dış pazarlara yönelik bir kalkınma anlayışı izlenmiştir. Böylelikle 1950'li yılların ilk yarısı bolluk yılları olmuş *"ancak ithalat artışının dış açıkları kronik hale getirmesiyle, ekonomik yapı dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarına dayanarak ayakta durabilen bir duruma gelmiştir."* Kanca (2012)

Tüm bu çalışmalar özel sektörün yatırımlarının artması ve girişimci bir kuşağın yaratılması ile sonuçlansa da uygulanan politikalar sebebi ile dış ticaret açıklarının büyümesi, ithalata ve dış kaynaklara kısmi olarak bağımlı hale gelmek, ekonomiyi darboğaza sokmuş; bu durum beraberinde siyasi istikrarsızlığı getirmiştir.

Siyaset cephesindeki karışıklıklar, terör olayları, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ve buna bağlı gelişen ekonomik ambargo, yaşanan petrol şokları gibi sebepler iş dünyasının gelişimini engellemiş ve girişimcilik kazandığı ivmeyi sürdürmemiştir.

1970'lerin sonuna gelindiğinde gittikçe derinleşen kriz ortamından çıkmak için 24 Ocak 1980 tarihinde bazı kararlar alınmıştır. *"Bu kararlar ile ithal ikamesine dayalı kalkınma modeli yerini dışa açık, devletin ekonomiye müdahalesinin çok daha sınırlı olduğu bir ekonomik modele bırakıyordu."* Çokgezen (2012) 1980'li yıllardan itibaren bir kez daha ekonomik dönüşüm başlamış; serbest piyasa ekonomisi benimsenmiş, dışa açılma politikasıyla birlikte girişimciliğin önünde yeni ufuklar açılmıştır. Bu gelişmelere ilaveten yapılan kurumsal düzenlemelerle birlikte, girişimcilerimizin hem sayısında hem de ölçeğinde büyük gelişmeler yaşanmıştır.

- 1980 : Hisse senedi piyasası üzerindeki fiyat kontrolleri ve faiz hadleri üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmış
- 1981 : İthal ikameci dönem sona ermiş
- 1982 : Sermaye piyasası kurulmuş
- 1984 : Döviz kuru işlemlerine izin verilmiş
- 1985 : 3182 sayılı Bankalar kanunu yürürlüğe girmiş
- 1986 : Interbank para kurulu açılmış
- 1987 : Açık piyasa işlemleri başlamış
- 1988 : Efektif döviz piyasası kurulmuş
- 1989 : Altın piyasası kurulmuş, sermaye hareketleri

üzerindeki sınırlama kalkmıştır. Sönmez ve Şimşek (2011)

1980'li yılların, yukarıda sayılan değişim politikalarının izlendiği, önemli değişikliklerin yaşandığı ve ihracatın odak noktası olduğu bir piyasa ekonomisinin uygulanmaya çalışıldığı bir dönem olmasına rağmen; 1990'lara gelindiğinde istikrarsız büyüme ortamı, bütçe açıklarının artması, yüksek enflasyon rakamları, hızla büyüyen kamu borçları, faiz harcamaları gibi olumsuz ekonomik koşullar altında 1994 yılında derinleşen kriz ortamı ve devamında 1997 Asya, 1998 Rusya krizi, 2000 yılı ve sonrasındaki 2001 krizi, 2009 krizi domino etkisi ile ülkemizdeki girişimcilerimiz için büyük engeller oluşturmuştur.

Sonuç olarak; savaştan bitkin çıkmış olan Osmanlı'dan, özel kesim olmaksızın yıkılmış bir ekonomi devralan Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğundan bu yana farklı dönemlerde farklı ekonomi politikaları uygulayarak girişimciliği ayakta tutmaya, desteklemeye, geliştirmeye çalışmıştır. Girişimciliğin önemini farkındalığı ile birlikte "*girişimcilik konusunun genel olarak makro (rekabet politikası, göçmen politikası, vergi politikası, düzenleyici çerçeve) ve mikro (eğitim, bilgilendirme, danışmanlık ve koçluk, değişim programları, finansmana erişimin kolaylaştırılması) olmak üzere iki kategoride sahiplenildiği görülmektedir.*" Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı (2015-2018)

4. Sonuç

İlkel insanın taş devri ile başladığı ve 21. yüzyıl bilgi çağına erişen gelişme süreci; insanın doğasında risk üstlenme, yaratıcı olma, yenilik yapma gibi girişimci niteliklerine sahip olması ile yakın ilişki içindedir. İnsanoğlunun her daim en iyiyi elde etme yönündeki isteği ve hırsı, girişimciliği geliştiren en önemli faktörlerdendir.

İlk çağlarda girişimcinin karşılığı tüccarlık iken, Sanayi Devrimi ile birlikte girişimci; sermayedar, kapitalist ve patron kavramları ile özdeş hale gelmiştir. 18. yüzyılda girişimcilik iktisat teorisinde incelenmeye başlanmış; emek, sermaye ve doğal kaynakların yanında dördüncü üretim faktörü olarak tanımlanmıştır. Cantillon'dan itibaren iktisat alanında incelenmeye başlayan Girişimcilik; farklı yaklaşımlar tarafından değişik şekilde açıklanma-

ya çalışılsa da girişimcinin ekonomik kalkınmada ve istihdamda en önemli aktör olduğu her dönem vurgulanmıştır. Merkantalist ve Fizyokrat görüşlerde girişimcilik, içinde bulunan dönemin özellikleri ile ilgili olarak kısıtlanmış; modern girişimcilik anlayışı Sanayi Devrimi ile birlikte doğmuştur. Büyük bir hızla küreselleşerek, ekonomik sınırların ortadan kalktığı günümüz de ise girişimcilik; sadece ekonomik değil, sosyo-kültürel olarak da yükselen bir değer haline gelmiştir. İçinde bulunduğumuz bilgi toplumunun girişimcileri yenilik, yaratıcılık, liderlik, vizyon sahibi olma gibi özellikleri de barındırmak durumundadırlar. Tüm dünyada olduğu gibi günümüz Türkiye'sinde de girişimcilik kavramının, refah ve istihdam yaratma, büyümeye katkı sağlama, sosyal adaletin tesisinde önemli bir faktör olduğu gerçeği kabul görmektedir. Bu nedenle devlet politikaları, eğitim kurumları, özel sektör ve diğer kuruluşlar, girişimciliğin desteklenmesi konusuna öncelik vererek; girişimcilik kültürünü geliştirmek ve güçlü bir ekosistem oluşturmak için çaba harcamaktadır. Ancak ülkemizde enflasyon, siyasi ve jeolojik riskler, ekonomik çalkantılar, mevzuat ve teşvik politikaları, girişimciliğin gelişmesi için çözülmeyi bekleyen engellerdir.

Kaynakça

- Akın, H. B. 2003. Türkiye’de Girişimcilik ve Memurluk Üzerine Mustafa Suphi ve Prens Sabahattin’den Mülhem Bir Analiz. Piyasa Dergisi, 6-7, 29-51.
- Arıkan, S. 2004. Girişimcilik Temel Kavramlar ve Bazı Güncel Konular, Siyasal Kitabevi, Ankara, s: 5
- Aşkın A. , S. Nehir. , S. Ö. Vural 2011. Tarihsel Süreçte Girişimcilik Kavramı Ve Gelişimi, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi (6:2)
- Altıparmak, A. 1993. “Müteşebbis Kavramı ve Tanzimat’tan 1932’ye Türkiye’de Müteşebbis Sınıfının Gelişimi” Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Alada, A. D. , Ekim 2000- Mart 2001. I.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No:23-24.
- Aidis, R. 2003. Entrepreneurship and Economic Transition, Tinbergen.
- Bülbül, Y. 2010. Osmanlı’dan Cumhuriyete Özel Girişimciliğe Yönelik Devlet Politikaları, İstanbul.
- Candan H. , 2014. ‘Osmanlı’dan Günümüze Türk Topraklarında Girişimcilik Serüvenine Dair Bir Değerlendirme’ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi ,Cilt 1,Sayı 2.
- Çakmak, O. 2003. Girişimciliğin Tarihsel Gelişimi, Piyasa Dergisi Kış, S:8
- Çakmak, O. 2009. Osmanlı’da Piyasa Zihniyeti Ve Girişimcilik (Adam Smith Yaklaşımına Göre Bir Analiz)
- Çokgezen, M. 2012. Türkiyede Devlet ,Girişimcilik ve Yerel Kalkınma
- Çöğür, İ. 2016. İktisadi Doktrinlerde Geçmişten Günümüze Girişimciliğin Önemi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Der. (35): 65-80
- Doğru, C. 2008. Osmanlı Toplumunda Kapitalist-Girişimci Sınıfın Ve İnsan Tipinin Oluşumunu Engelleyen Faktörler
- Demirez, M. ve R. Cebeci, 2004. Türkiye’de Girişimciliğin Tarihçesi Ve Girişimcilerin Sosyolojik Profili, KOSGEB GGM Ulusal Girişimcilik Raporu Bölüm II
- Durukan, T. 2006 ‘Dünden Bugüne Girişimcilik ve 21. Yüzyılda Girişimciliğin Önemi’ Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi,Cilt 4, Sayı 1.
- Eğilmez, M. 2017. Kendime Yazılar ,Endüstri 4.0 erişim adresi: <http://www.mahfiegilmez.com/2017/05/endustri-40.html>
- Esen, Ş. ve S. Çetin, 2012. Siyasi Parti Ve Hükümet Programlarında Girişimcilik Ve İnovasyon, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Sayı 34 – Aralık 2012

- Ercan, S. ve İ. Gökdeniz, 2009. Girişimciliğin Gelişim Süreci ve Girişimcilik Açısından Kazakistan, Bilig Bahar / 2009, sayı 49
- Er, P. H. 2013. Girişimcilik ve Yenilikçilik Kavramlarının İktisadi Düşüncedeki Yeri: Joseph A.Schumpeter, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 29 / 2013
- Formaini, R. L. 2001. The Engine of Capitalist Process: Entrepreneurs in Economic Theory, Economic and Financial Policy Review, s.2-11.
- Hisrich, R. D. and M. P. Peters, 1985. Entrepreneurship: Starting, Developing And Managing A New Enterprise, Third Edition, Richard D. Irvin Inc., s.11
- Hoselitz, B. F. 1962. The Early History of Entrepreneurial Theory, In Essays in Economic Thought: Aristotle to Marshall, 1962
- Kanca, O. C. 2012. 1950-1960 Arası Türkiye’de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: Sayı: 19, s. 47-63
- Müftüoğlu ve T. Durukan, 2004. Girişimcilik ve Kobiler, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Özçelik, Ö. ve G. Tuncer, 2007. Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları, Sosyal Bilimler Dergisi, Dumlupınar Üniversitesi .
- Özkul, G. 2007. Kapitalist Sistemin Sürükleyici Aktörleri:Ekonomik Teoride Girişimciler, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi C.12, S.3 s.343-366.
- Özyurt, H. 2011. ‘Atatürk Dönemi Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayileşme Planları ve Türk Ekonomisindeki Yapı Değişikliğine Etkileri’ Sosyoloji Konferansları :119-148.
- Pamuk, Ş. 1999. 100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914, Gerçek Yayınevi , İstanbul
- Sönmez, A. ve F. Şimşek, 2011. ‘Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Küçük Ölçekli Bir Aile İşletmesi Üzerine Etkileri’ Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi (6:2)
- Schumpeter, J. A. 1996. ‘The Theory of Economic Development’, Transaction Publishers, London, 1996, s: 66
- Tikici, M. ve A. Aksoy, 2009. Girişimcilik ve Küçük İşletmeler,Nobel Yayın.
- Top, S. 2006. Girişimcilik Keşif Süreci, 1. Basım, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Topkaya, Ö. 2013. Tarihsel Süreçte Girişimcilik Teorisi: Girişimciliğin Ekonomik Büyüme ve İstihdam Boyutu, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi (8:1)
- Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018
<http://www.oka.org.tr>
<http://acikerisim.deu.edu.tr>
<http://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/1880-turkiyede-girisimcilik>